

Любомир Винар
Kent State University

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ НТШ У 1913 РОЦІ

(З архівних матеріалів)

Дня 29 червня 1913 року відбулися у Львові загальні збори НТШ в залі музею Товариства при вулиці Чарнецького 24. Перебіг цих зборів доволі докладно з'ясовано в моїй монографії *Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 1892—1930* (Мюнхен, 1970, стор. 58—64). Тепер на основі деяких нових даних бажано точніше усталити зміст і появу деяких полемічних публікацій противників і прихильників М. Грушевського, які появилися у зв'язку із його головством в НТШ, а також з намаганням провідних членів галицької Національно-демократичної партії усунути Михайла Сергієвича з головства в товаристві. Водночас друкуємо уривки з двох полемічних памфлетів, а також листа М. Грушевського до Євгена Чикаленка з 23 серпня 1913 року, в якому ясно з'ясовано його реакцію на події з 29 червня, а також до внутрішніх справ НТШ. Ці матеріали є вийняткові важливі для вивчення правдивої історії НТШ в тому часі діяльності М. Грушевського в Галичині, а також для зрозуміння моральної атмосфери у Львові напередодні і під час річних зборів цього заслуженого товариства.¹ Також передруковуємо вийняткові рідкісне видання київських членів НТШ «В справі зміни статуту Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові» (Київ, 1913, 7 стор.),² яке відзеркалює погляди наддніпрянських членів Товариства в справі зміни статуту в їхню некористь, а також з'ясовує їхнє ставлення до уступлення М. Грушевського з головства НТШ.

**

У 1911 році появилася збірка публіцистичних статей М. Грушевського «Наша політика»³ в якій історик критично наświetлив різні аспекти суспільного життя в Галичині, а зокрема зайняв критичне становище до діяльності Національно-демократичної партії і її провід-

¹ Уривки з цих двох памфлетів одержано від д-ра П. Ісаїва в 1969 році.

² Київське видання свого часу ми одержали для друку в «Українському Історичу» від д-ра Ю. Герича з Оттави.

ників-членів Народнього Комітету. У передмові до видання М. Грушевський підкреслив, що українська галицька політика має велику вагу і «її успіхи і невдачі, здобутки і помилки відбиваються на цілім українським національним житті» (стор. 4). Політичним провідникам він закидував опортунізм у веденні національної політики,⁴ які йшли на угоди шляхом різних уступок урядовим кругам, що «розмінюють принципіальну політику на політику концесій, малих діл». Ця публікація Грушевського причинилася безпосередньо до нагальної кампанії проти нього, започаткованої галицькими нотаблями, згуртованими в Народньому Комітеті, які перекинули її із суспільно-політичного сектора на науковий (НТШ), і яка безпосередньо вплинула на його резигнацію з головства в НТШ в 1913 році.

Як відповідь на «Нашу політику» появилася анонімна брошура «Наша політика і проф. М. Грушевський»,⁵ автором якої був Степан Томашівський, б. учень Грушевського і прихильник політики Національно-демократичної партії. Автор брошури гостро засудив видання Грушевського, яке уважав великим «мінусом» в публіцистичній літературі (стор. 41). Цікаво згадати, що Ст. Томашівський також писав про НТШ саркастично, натякаючи, що там є «упадок» діяльності, а НТШ кермують «не посли».⁶ Отже, Ст. Томашівський став знаряддям нотаблів з Народнього Комітету, який вирішив дати Грушевському головну битву на загальних зборах НТШ. Тут не місце розглядати правильність або неправильність виводів М. Грушевського і Ст. Томашівського щодо галицького політичного життя. Проте цікаво підкреслити, що видатний член НТШ і історик Мирон Кордуба в 1916 році дав позитивну оцінку «Нашої політики»,⁷ а згодом

³ М. Грушевський, *Наша політика*, Львів: З друкарні Наукового Т-ва ім. Шевченка, 1911, стор. 119. Більшість статей в цій збірці була друкована в *Літературно-науковому Вістнику*.

⁴ Коротка аналіза видання Грушевського подана в нашій праці *Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Шевченка*, стор. 56—60.

⁵ *Наша політика і професор М. Грушевський*. Гльоси до брошури проф. Грушевського. Львів: З друкарні Івана Айхельбергера. Накладом Редакції «Діла», 1911, стор. 42. Спочатку статті з цього видання друкувалися в «Ділі».

⁶ Ст. Томашівський писав: «Чи „культурний зміст українського життя в Галичині сорозмірно бідніє і яловіє” (стор. 14) не стану сперечатися з автором, одначе треба запротестувати проти лучення цього ніби-факту з політичною тактикою послів і партій, бо адже „Науковим Товариством ім. Шевченка”, де сей упадок справді виявляється дуже прикро, кермують чейже не посли...» *Наша політика і проф. М. Грушевський*, стор. 9.

⁷ М. Кордуба писав, що основним «провідним думкам і виводам (М. Грушевського — Л. В.) годі відмовити признання... Бувають виїмкові книжки, які часом не тільки нічого не втраять зі своєї інтересности, а противно все більше стають актуальними. До таких книжок причислюємо «Нашу політику» Грушевського. Читаючи її, мається вражіння, що автор списував свої уваги не в роках 1908—1910, а в падолисті 1916 р. — і вона стає «откровением». М. Кордуба, «М. Грушевський про нашу політику», *Вісник СВУ*, ч. 127 (3-го грудня) 1916, стор. 787.

інший видатний член і голова НТШ проф. Іван Раковський писав, що Грушевський у своїй праці піддав політику галицьких діячів об'єктивній критиці та висловив багато цінних уваг «з яких на жаль наші «практичні» політики не скористали».⁸

**
*

Памфлет Ст. Томашівського не захитав престижу М. Грушевського серед широких кілків галицької інтелігенції, ані між членством НТШ. Саме тому лідери Народнього Комітету вирішили видати другу анонімну брошуру проти діяльності Грушевського в Товаристві і його фінансової господарки (гляди додаток ч. 1). Ця брошура на числює 15 стор. і датована 25 червнем 1913 року. Проте, на нашу думку, вона появилася дещо раніше, яких два-три тижні перед загальними зборами НТШ, що відбулися 29 червня. Євген Чикаленко уважав авторами памфлету Ст. Томашівського і В. Охримовича,⁹ а Дм. Дорошенко — лише Ст. Томашівського.¹⁰ Про це пашквільне видання Грушевський писав в листі до Є. Чикаленка із серпня 1913 року так:

«Бачу і Вам брошура попсувала сон... Справа була поведена, крім хамської підлости, діявольськи коварно. Брошура була розіслана тільки своїм, або далеким, що не могли приїхати; ми її не бачили. Аж підчас виборів, на виділі, приніс і положив її на стіл заступник голови. Тому, відкриваючи збори, я згадав про її появу і незалежно від змісту (його я не знав), я зажадав збори перервати; вибрати на-самперед комісію для розслідування справи. Але «опозиція», бачучи свою більшість, спішила вибрати свій виділ...»¹¹

Автор цих рядків не розпоряджує повним текстом брошури опозиції М. Грушевського, ми маємо лиш її кінцеві сторінки. Її опис поданий в спогадах Є. Чикаленка і Дм. Дорошенка. Автори анонімного памфлету зазначили, що його друковано «як рукопис» і «строго довірочно» (гляди документ ч. 1). Вони твердили, що Грушевський «нічого не робить для Т-ва без солоні заплати» і що він «заробив на своїм проводі в НТШ не менш сто тисяч корон» (там же). Крім того в памфлеті рекомендовано зміну статуту НТШ в некористь членів Товариства з Великої України, а також апелювано до членів, щоб віддати управу товариства в руки «безінтересовних і незалежних людей». У загальному, як стверджував Чикаленко, в памфлеті «облито М. С. Грушевського поміями, виставлено його своєкорисним, несовісним, тираном, деспотом, диктатором, який захопив владу в Науково-

⁸ І. Раковський, «Проф. Грушевський у Львові», *Альманах Українського Народного Союзу*, 1952, стор. 86.

⁹ Є. Чикаленко, *Щоденник*, Львів, 1931, стор. 401.

¹⁰ Д. Дорошенко, *Мої спомини про давнє минуле*, Вінніпег, 1949, стор. 159.

¹¹ Лист М. Грушевського до Є. Чикаленка з серпня 1913 року. Гляди документ (додаток ч. 3).

му Т-ві і веде його до упадку, дбаючи тільки про свої власні інтереси» (Щоденник, стор. 387). Закиди Томашівського і його патронів про «матеріальну наживу» або фінансову експлуатацію Грушевським НТШ не є правдиві і були спрешовані на те, щоб його здискредитувати з очей галицького громадянства і членів НТШ

Аналіза фінансових зіставлень із книг НТШ виказала, що заробіток Грушевського в НТШ виносив до червня 1913 року лише 24 621,61 корон, а не як подано в опозиційному памфлеті, що він заробив «не менше сто тисяч корон (гляди додаток ч. 2). Тут треба також згадати, що М. Грушевський фінансово допомагав Товаристві. У 1898 році він оснував при НТШ «Стипендійний фонд ім. Михайла Грушевського», призначений для допомоги здібним студентам.¹² У 1900 році віддано цей фонд під заряд НТШ, мовляв, «рішено перейняти від проф. М. Грушевського, за його проханням, під заряд Товариства фонд для допомоги студентів, що працюють науково, полишаючи виплату його за асигнатами проф. М. Грушевському».¹³ Як М. Грушевський ставився до тонорарів в НТШ під час його вибору на голову Товариства, читаємо в його статті «Як мене спроваджено до Львова», що появилася в «Ділі» в 1898 році. Він писав:

«Субвенції признавались Товариству не за політичну пропаганду, а на наукові цілі, і хто побирав з тих фондів яку ренумерацію, побирав гроші тяжко заслужені, не жебранину, і до ніякої вдячності за неї не зобов'язаний. Я ж особисто, хоч мав зарівно теж право на запроцьовану ренумерацію, то ніколи, заявляю виразно, не положив собі за свою працю ані феника до кишені (панове новокурсні політики через своїх одномишленників — членів Товариства можуть в тім переконатися, вглянувши в книги, а я теж можу їм служити документами); признані мені ренумерації обертав я досі на користь самого Товариства, або на стипендії від нього ж».¹⁴

До речі треба згадати, що з цих фондів отримував дотації С. Томашівський і інші студенти і молоді дослідники. Ми дещо довше зупинилися на цих «фінансових закидах» опозиції, які опісля причинилися до творення легенди про «скупство» Грушевського в НТШ і його збагачення фондами товариства. Було якраз навпаки — але опозиціонери не завагалися в своїй публікації подати фальшиві фінансові зіставлення, щоб підорвати престиж довголітнього голови НТШ.

Аналізуючи два памфлети опозиції Грушевського, видані в 1911 і 1913 роках, треба звернути увагу на те, що Ст. Томашівський не від-

¹² У 1889 році цей фонд виносив уже 1130.74 кор. Гляди звіт Іл. Кокорудза «Справоздання з діяльності виділу НТШ», *Записки НТШ*, том 27, кн. I, 1899, стор. 14.

¹³ «З Товариства. Засідання Виділу», *Записки НТШ*, том 33, кн. I, 1900, стор. 2.

¹⁴ М. Грушевський, «Як мене спроваджено до Львова», *Діло*, ч. 137, 1898. Цю автобіографічну статтю історика передруковуємо в цьому числі У.І., як важливий джерельний матеріал.

важився підписати своїм прізвисьцем брошури «Наша політика і проф. М. Грушевський» (1911), а пашквіль із 1913 року був підписаний анонімним «Комітетом загального добра». Анонімність цих публікацій говорить сама за себе і вказує на цю моральну атмосферу, серед якої доводилося працювати Михайлові Сергієвичу у Львові. Автори цих публікацій відрізнялися від інших критиків. М. Грушевського, які в минулому видавали памфлети проти нього й Івана Франка, але мали цивільну відвагу їх підписувати. Маємо на увазі брошуру Павлика «З Наукового Товариства ім. Шевченка», яку він приніс на загальні збори НТШ в 1905 році і роздав її присутнім членам товариства. Павлик також мав закиди проти головування М. Грушевського, але під час обговорення цього питання зборами НТШ, він не лише перепросив Грушевського і відкликав свої закиди, але також це відкликання опублікував в «Ділі».¹⁵ Так робили чесні люди без огляду на те, чи вони були ворогами чи прихильниками головодства історика в НТШ. Натомість Ст. Томашівський в 1911 і 1913 роках, як виходить, мав інший характер й іншу етику від Павлика в 1905 році. Він і інші опозиціонери вірили, що анонімними наклепами на Грушевського його «викінчать» на загальних зборах. Проте так не сталося і опозиція могла нотувати лише частинні успіхи своєї кампанії.

Перебіг зборів доволі докладно поданий в листі М. Грушевського до Є. Чикаленка (гляди додаток ч. 3). Тут треба зазначити, що офіційний протокол із загальних зборів НТШ в 1913 році є винятково короткий і не відзеркалює їхнього бурхливого перебігу.¹⁶ Грушевський писав в листі, що кампанію проти нього організував Народний Комітет — «К. Левицький, Романчук і інші лідери явилися особисто, секретар Народ. Комітету В. Бачинський вів цілу справу, і це тільки завдяки Нар. Комітету могли робити своє діло «опозиціонери» — Томашівський, Рудницький, Труш і ко, котрим захотілося захопити Т-во в свої руки (навіть на голову перли Горбачевського в Празі), себто зіставити Т-во фактично без голови, аби тільки позбутися мене» (додаток ч. 3). Позиції Грушевського боронили Іван Джиджора, Осип Роздольський, Михайло Мочульський і інші, яким вдалося аж при третьому голосуванні вибрати Грушевського на голову НТШ. Натомість опозиція зуміла обсадити управу Товариства своїми людьми, включно із заступником голови, яким став Ст. Томашівський, і це причинилося дещо пізніше до резигнації Грушевського з головодства в Товаристві, як також до напруження відносин між київськими членами НТШ і новою управою товариства. Як сприймав Грушевський цю боротьбу на форумі НТШ? Відповідь на це питання знаходимо у вищезгаданому його листі до Є. Чикаленка. Він писав:

«А я, незалежно від висліду цієї борстби, почуваю себе морально визволеним від усякого дальшого страждання на галицькім ґрунті.

¹⁵ Докладніше про ці справи в *Хроніці НТШ*, ч. 22, 1905, стор. 6—7. У своїй брошурі Павлик також гостро виступив проти Івана Франка.

¹⁶ *Chronik*, ч. 55, 1913, стор. 6—7.

Та й взагалі думаю, що се «нині одпущаєши». 25 літ я «організував», наставляв себе на всякі удари, своєю нервовою силою загладжував усякі вибої на дорозі. Досить, більше від мене ніхто не може жадати — та й нема тої нервової сили в мені. Сі 25 літ можна рахувати за 50 в інших, кращих обставинах».

Це був початок кінця, якщо йдеться про дальше головство і працю М. Грушевського в НТШ. У вересні він був уже в Києві і під кінець місяця скликав нараду київських членів НТШ для обговорення справ Товариства.¹⁷ Учасник цих зборів Дмитро Дорошенко лише, що кияни знали про доволі тяжку вдачу Грушевського — «але це було в наших очах дрібницею в порівнанні до його великих заслуг перед українством, і ми охоче прощали йому, або краще сказати, не зважали на його «гріхи», тим більше, що в очах ворогів він втілював у своїй особі цілий український рух, і вони зосереджували на ньому всю свою ненависть, він служив постійною метою їх злобних нападів, вигадок, доносів і клевети. В таких обставинах не кожен заховав би рівновагу духа і здорові нерви... ми ніяк не могли погодитися з методами і формою виступів проти Грушевського і вважали за свій обов'язок заступитися за нього».¹⁸

Київські члени НТШ мали до полагодження дві головні справи: одержання повної сатисфакції для Грушевського від його опозиції НТШ у Львові, а також зайняти критичне становище до запропонованої зміни статуту новим віділом НТШ у некористь членів Товариства з Великої України.¹⁹ Відносно першої справи вони прийняли до відома заяву Грушевського, що він резигнує з головства НТШ з огляду на атмосферу, яка створилася на загальних зборах і неможливість співпрацювати з нововибраним віділом товариства. Відносно запропонованої зміни статуту київські члени НТШ доручили Д. Дорошенкові і Перетцу зложити окремий меморіал «В справі зміни статуту НТШ».²⁰ Цей меморіал був опрацьований і підписаний 15-ма членами Товариства та висланий новій управі НТШ у Львові, як довірочний документ (гляди додаток ч. 4). Крім того київські члени вибрали Є. Чикаленка, В. Леонтовича і В. Шемета своїми представ-

17 У нарадах взяли участь такі члени НТШ: К. М. Антонович, М. Ф. Біляшевський, М. Василенко, Д. І. Дорошенко, С. Єфремов, Ор. Левицький, В. М. Перетц, О. О. Русов, В. П. Цимбал, О. Г. Черняхівський і Є. Чикаленко. Докладніші дані про ці наради в спогадах Є. Чикаленка, стор. 396.

18 Д. Дорошенко, *цит. пр.*, стор. 158.

19 В новій версії статуту вимагано, щоб кожний член товариства був присутнім на загальних зборах і лише тоді міг голосувати. Також загальні збори мали відбуватися щорічно, а не що два роки. Цінну розвідку про статут НТШ опрацював Ю. Герич, «Статуту Наукового Товариства ім. Шевченка», *Український Історик*, том 10, ч. 1—2, 1973, стор. 43—64.

20 Д. Дорошенко, *цит. пр.*, стор. 1959—160. — Є. Чикаленко у своїх спогадах пише, що київські члени звернулися до С. Єфремова написати цей меморіал. Проте Дорошенко спростовує у своїх спогадах Чикаленка і твердить, що він був автором цього видання київських членів НТШ.

никами на надзвичайних зборах НТШ, що мали відбутися в грудні 1913 року. Меморіал киян в справах НТШ є надзвичайно важливим документом для навітлення настанови членів НТШ з Великої України до ситуації, яка заіснувала під час і після загальних зборів НТШ у червні 1913 року у Львові. У цій офіційній записці вони пригадували львов'янам, що «Товариство ім. Шевченка було засноване року 1873 за ініціативою й на кошти українців з Росії, реформоване на Наукове Товариство — знов за почином українців російських, небіжчиків Вол. Антоновича і Ол. Кониського, зважаючи нарешті на те, що реформоване року 1892 Наукове Товариство стало на ноги й досягло такого помітного розвитку при значній як духовній, так і матеріальній допомозі українців з Росії».²¹ Відносно М. Грушевсько-го в меморіалі читаємо таке:

«І от поки про наближення до академії ще саме тільки розмови йдуть, а реальний наслідок нового курсу вже себе показав, виявившись у резігнації голови Товариства професора М. Грушевського. Яку втрату понесло Товариство з виходом проф. Грушевського, це навіть, і в приближенню не можна ще збагнути: близька будучина покаже це найяснішим і переконуючим способом. Видко, глибоко ненормальні запанували в Товаристві обставини, коли мусіла його покинути людина, котра найбільше причинилася до його розвитку, яка зробила його справжнім огнищем наукової роботи на всім просторі української землі й придбала йому високу репутацію в очах усього вченого світу. Було б злочином, знаючи це пасивно стояти перед тією будучиною, яку одкривають перед огнищем нашої науки ті, хто таку атмосферу витворив і підтримує її на шкоду всеукраїнської культури, і всього нашого національного розвою».²²

Також члени НТШ з Великої України гостро виступили проти пропонованої зміни статуту, який, на їхню думку, вносив дезорганізацію в діяльність Товариства і позбавляв їх права брати участь в загальних зборах НТШ через своїх уповноважених. Зміст цього меморіалу свідчить, як серйозно ставилися київські члени Товариства до подій під час і після пропам'ятних зборів НТШ в 1913 році. В міжчасі проф. М. Грушевський офіційно зрезигнував із головства НТШ і редакторства в «Записках НТШ».²³ Товариство властиво залишилося без проводу, а його керівництво опинилося в руках Ст. Томашівського і опозиції. Витворилася надзвичайно небезпечна ситуація, яка могла допровадити до повного розриву між львівськими і київськими членами НТШ. Саме тому делегація членів з Києва за всяку ціну намагалася допровадити до відпруження цих натягнутих відносин і стара-

²¹ В справі зміни статуту Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, Київ, 1913, стор. 3. — Цей меморіал підписали такі члени НТШ: Катерина Антонович, Микола Біляшевський, Микола Василенко, Дмитро Дорошенко, Сергій Сфремов, Орест Левицький, Володимир Леонтович, Юлія Леонтович, Констянтин Михальчук, Володимир Перетц, Олександр Русов, Василь Цимбал, Олександр Черняхівський, Євген Чикаленко, Ілля Шраг.

²² Цит. пр., стор. 7.

²³ Хроніка НТШ, ч. 56, 1913, стор. 7.

лася, в міру можливого, привернути НТШ всеукраїнський характер. Це лиш часткого їм вдалося зробити.

Дня 26 грудня у Львові відбулися надзвичайні збори Товариства, в яких брали участь київські делегати. Про їхні зустрічі з галицькими нотаблями і різними членами НТШ у Львові, автор цих рядків доволі докладно писав у своїй монографії²⁴ — тому цих справ непотрібно повторювати. Одначе треба зазначити, що Кость Левицький, провідник тодішнього галицького політичного життя, бажав допровадити до полагодження конфлікту.²⁵ Проте цієї думки не поділяв Ст. Томашівський. Є. Чикаленко у співпраці з членами попереднього віділу Товариства уложив резолюцію, яка мала бути відчитана на надзвичайних загальних зборах, а разом мала б причинитися до внутрішньої санації НТШ і до можливого поновного головства Грушевського. З огляду на важливість цієї резолюції — подаємо її повний текст: «Загальні збори осуджуючи способи боротьби, веденої проти проф. Грушевського, і ставлячи високо його діяльність і заслуги для Наукового Товариства ім. Шевченка, висловлюють йому найбільше признання і просять його і надалі залишитися головою Товариства».²⁶ Проте Томашівський не погодився на текст такої резолюції, яка осуджувала його заходи супроти Грушевського, і тоді уложено другу резолюцію у дещо злагідненому тоні.²⁷ На цю резолюцію погодилися обидві сторони і управа обіцяла подати її від себе до схвалення зборами НТШ. Але і в цій справі опозиція не додержала домовлення. Відкриваючи збори, Ст. Томашівський заявив, що Грушевський без видимої причини зрезигнував з головства, а щоб цю справу полагодити він дає членам зборів до затвердження і без жодної дискусії, резолюцію, яку уложено після «довірочної наради» між галицькими нотаблями і київськими делегатами. У своїх спогадах Є. Чикаленко правильно ствердив, що це було вже «явне коварство», бо ми умовилися, що виділ внесе резолюцію від себе, а Томашівський дав зрозуміти, що виділ це робить під тиском галицьких нотаблів та делегатів з України».²⁸ Проте це вже була така «стратегія» Томашівського і опозиції, які не мали цивільної відваги осудити свою пашквілеву діяльність супроти Грушевського.

Загальні збори прийняли запропоновану резолюцію з проханням, щоб Грушевський знову очолив Товариство і назовні виглядало, що

²⁴ Л. Винар, *Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Т. Шевченка*, стор. 65—68.

²⁵ Кость Левицький не бажав поглиблення конфлікту між львівськими і київськими вченими. Він писав: «Останнім разом найприкріший був конфлікт з проф. М. Грушевським в Науковім Товаристві ім. Шевченка у Львові в р. 1913, — але й отсе не змінило і не було в силі змінити нашого ідейного відношення до великої України». Кость Левицький, *Історія політичної думки галицьких українців 1848—1914*. Львів. 1926, стор. 730.

²⁶ Є. Чикаленко, *цит. пр.*, стор. 402.

²⁷ Текст поданий в Є. Чикаленка, стор. 403.

²⁸ Є. Чикаленко, *цит. пр.*, стор. 406.

конфлікт полагоджено. Насправді це було далеко від правди. Грушевський, розчарований тактикою Томашівського і других опозиціонерів опублікуванням пашквілю з 1913 року, вирішив не прийняти такого «перепрошення» і в квітні 1914 року написав виділові НТШ, що своєї резигнації не відтягає і він більше не буде очолювати НТШ.

З відходом М. Грушевського з головства в НТШ починається повільний занепад наукової праці. Його ніхто не міг заступити, якщо йшлося про науково-організаційну і видавничу діяльність. Це була найбільша втрата для НТШ і її відчувається по сьогоднішній день.

Повну сатисфакцію від виділу НТШ одержав М. Грушевський аж в 1926 році під час святкування його ювілею (60-ти ліття життя і 40-тя літературно-наукової діяльності) у Києві. У своїй промові проф. Кирило Студинський, голова НТШ, говорив:

Вкінці, достойний її Голово, дорогий для Галицької землі професоре, учителю й добродію, звертаюся до Вас від імени Виділу Наукового Товариства ім. Шевченка, на чолі якого Ви стояли протягом 20 літ! Сьогодні у 60 літ Вашого життя і 40 літ праці на полі української культури складаю Вам глибокий уклін, щиро подяку й сердечне бажання на дальшу дорогу Вашого життя. Геній української думки повів Вас на Галицьку землю, де Ви з печаттю його духа, почали орати занедбане поле. Щирою волею й сильною рукою, взявши керму Товариства, Ви дали приклад велитенської запопадливости, незломної волі й великої безкорисности протягом повних 20 літ. У перетворене Товариство ім. Шевченка на Наукове вложили Ви свою молодість, свій спокій, свої глибокі знання, свою душу і свої нерви. Не тільки Товариство ім. Шевченка, але й український нарід Ви своєю плодотворчою працею ввели в семю культурних європейських народів. Коли ж Вам за Ваші заходи, за Вашу тяжку працю на порозі Вашого життя кидано колоди, терни і колючки, Ваша висока культурність веліла Вам нас не забувати, і Ви осталися добрим духом, сердечним приятелем, щирим порадиником нашої інституції, здвигнутої Вашим світлим умінням і великим трудом.²⁹

Сказано правдиво і виразно. Михайло Грушевський відновив свою співпрацю в НТШ в 1920-их роках, як один з найвидатніших організаторів українського наукового життя на Великій Україні на форумі Всеукраїнської Академії Наук в Києві. Проте це була вже доривочна співпраця, яка провадилася в зовсім інших обставинах.

Існує велика правдоподібність, що в наслідок конфлікту в НТШ в 1913 році, Михайло Грушевський в 1920-их роках вирішив не вертатися до Львова, де мав свій будинок і бібліотеку, а повернувся до Києва.³⁰

²⁹ Ювілей Академіка М. С. Грушевського 1866—1926. Київ, 1927, стор. 10—11.

³⁰ Ми знаємо, що М. Грушевський роздумував над поворотом до Львова. В листі до Володимира Дорошенка від 23 березня 1923 р. він писав: «Як думаєте, Михайлові Сергієвичеві ще не час до своєї вілли і бібліотеки?» В. Дорошенко, «Михайло Грушевський — його життя і діяльність», *Українські Вісті*, ч. 4 за 26. I. 1964.

Це його рішення було великою втратою для Західньої України, а водночас великим надбанням для українського наукового життя на Великій Україні у 1920-их роках.

**
*

Під кінець нашої статті можна поставити запитання, чи сьогоднішнє НТШ бодай частинно сплатило довг вдячності своєму найвидатнішому голові і почесному членові? Чи спромоглося на видання поважнішої монографічної студії про М. Грушевського, або про його діяльність в НТШ; чи спромоглося перевидати найважливіші твори нашого найвидатнішого історика? На жаль на це питання не можемо дати позитивної відповіді. Заповіджений НТШ англomовний переклад «Історії України-Руси» М. Грушевського — досі не зреалізований, також в видавничій програмі НТШ у зв'язку із відзначенням 110-ліття Товариства, зовсім не згадується Михайла Грушевського і його творів. Таке ставлення сучасного НТШ до творчої спадщини Мих. Грушевського для нас не є зрозуміле і вимагає вяснення зі сторони теперішніх провідників Товариства. Наразі НТШ не сплатило боргу вдячності своєму найвидатнішому членові.

ДОДАТОК

(Мова і правопис — оригіналу)

Ч. 1.

Перед Загальними Зборами Наукового Товариства ім. Шевченка.

Строго довірочно. Друковано на правах рукопису: без дозволу видавця не вільно сього тексту ні переписувати ні публікувати в цілости, ані в виривках, ані у змісті — під карою і цивільною відповідальністю перед судом.

Мабуть, чи не перший раз се випадок у громадськiм життi галицької України, що появляе ся окрема публікація з приводу загальних зборів одно-го з її культурних товариств...

V.

Цитувати подібні факти в діяльності проф. Г. можна в безконечність. Та думаємо, що і сих досить. Зрештою на жадане готові ми давати дальші і докладніші пояснення; тут обмежимося лише до одного факту, дрібного але дуже характеристичного: супроти загальної опінії, що проф. Г. не то що не користає з Н.Т.Ш й ще певно докладає до нього. В р. 1908 був він в Петербурзі у своїх приватних та наукових цілях; при тім робив заходи в рос. міністерстві фінансів щоби не побирано звісного мита від укр. кни-

жок з Галичини. По повороті велів собі за се заплатити: Т-ву 300 К., а В. С. (Видавничій Спілці — Л. В.) 700 К. Бачимо отже, що проф. Г. нічого не робить для Т-ва без солоної заплати. Чи в такім разі дивно, що проф. Г. — як впевняють знавці — заробив на своїм проводі в Н.Т.Ш. вже не менше як 100.000 (сто тисяч) корон? Зате суми страт, які мало Н.Т.Ш. за 17 літ головання проф. Г., ніхто вже нині не в силі означити...

— — —

А тепер, панове члени Н.Т.Ш., хиба ви вже свідомі того великого громадського обов'язку, який стоїть перед вами в дни 29. VI. 1913 о год. 5 попол. в музею при ул. Чарнецкого 24.

В р. 1901/2, коли ще тільки в мікроскопійних формах проявляв ся характер проф. Г., як адміністратора Т-ва, було вже у поважної часті членів змагано до санацій відносин, однак більшість ще тоді вірила в обожаного чоловіка і була вирозуміла на дрібні «промахи», тому обдарувала його дальшим безмежним довірям. За се довіря відплатив ся проф. Г. щедрою рукою, як бачимо, і певно не забуде подвоїти і потроїти сеї заплати, якщо пп. члени не являться на гал. зборах громадою і не проведуть основної реформи Т-ва.

ГОЛОВНІ ЗАДАЧІ сих зборів такі:

1. віддати адміністраційну управу Т-ва в руки безінтересованих і незалежних людей:

2. довести до зміни статута в отцих головних напрямках:

а. зрівняне всіх членів у їх правах без огляду на кордон:

б. виключене урядників Т-ва від права засідати в виділі:

в. привер (не виразне закінчення слова Л. В.) щорічних заг. зборів:

3. вибір санаційної комісії з надзвичайними повноваженнями.

Мотивоване цих проектів хиба злишне.

У Львові, 25. червня 1913.

КОМІТЕТ ГРОМАДСЬКОГО ДОБРА

Накладом Амбр. Муравского

Друк І. Єгера, Пасаж Гавсмана ч. 5.
(Сторінок 15, 80)

Ч. 2.

Довірно! Тільки для Членів!

В ОБОРОНІ ПРАВДИ

... Але автори, маючи повну змогу довідати ся докладно з книг Т-ва про заробітки проф. Гр(евського) чомусь не хочуть ближше обчислити тої суми. Здасть ся не з лінївства. Не зробити сього, бо в натурі клеветника лежить нахил тікати від всього, що не може його довести до правди. В данім випадку було авторам брошури далеко «зручніше» голословно сказати, що проф. Гр. на самих «Записках заробив «рахуючи скромно» кількадесять тисяч корон». Відтак брошура подасть свої «ревелаяції» про те скільки проф.

Г. заробив на своїй Історії, відтак ще дещо виссе з пальця і при кінці брошури напише вже, що він «на своїм проводі в Т-ві заробив не менше як 100.000 Корон». Правда — ефект бажаний для клеветника єсть! Забудеться при кінці, що гонорар за праці побирати кожний міг і той, хто не провадив Т-вом (єсть люди, які що найменше 1½ рази побрали більше гонорарів з Т-ва як проф. Гр.) а зробить ся 100.000 К. з проводу Т-вом.

Але ми почислимо те, чого не хотів почислити «Ком. Г. добра» і назвемо суму заробітків проф. Гр. в Т-ві. Отже счисливши все, що знаходить ся на конті гонорарів проф. Гр. в головній книзі Т-ва (а се записано правильно, як признає сама брошура) маємо такі цифри:

Рік 1902 побрано гонорару К 8.384*; в 1903 — К 3.020; в 1904 — К 1.444.09; в 1905 — К 1.821.60; в 1906 — К 1.000; в 1907 — 1.900; в 1908 — К 1.350; в 1909 — К 1.450; в 1910 — 1.517.60; в 1911 — К 507.32; в 1912 — К 600; в 1913** — К 1.627. Разом К 24.621,61.

Осе весь заробіток проф. Гр. на Т-ві...

У Львові, дня 10. грудня 1913 р.

Бувші члени виділу Наукового Товариства ім. Шевченка: Осип Роздольський, Михайло Мочульський, д-р Іван Джиджора.

Видавця Осип Роздольський. «Загальна Друкарня» у Львові, Пекарська 32.

Ч. 3.

Лист Михайла Грушевського до Євгена Чикаленка

23 /5/ VIII. 913

Дорогий Євген Харлампович!

«Бачу і Вам брошура попувала сон. Що до мене, то фізично я здоров, лікарі, до котрих ходив, кажуть, що недомагання мої нервові, на ґрунті самочувствія, а самочувствіє дійсно дуже неважне, хоч я й совісно пригадував Вашу раду — «бути вище всього того»; ще прикріше мені, що Марія Сильвестровна сильно відчула сей інцидент і дуже розстроїлась.

Справа була поведена, крім хамської підлости, діявольськи коварно. Брошура була розіслана тільки своїм, або далеким, що не могли приїхати; ми її не бачили. Аж підчас виборів, на виділі, приніс і положив її на стіл заступник голови. Тому, відкриваючи збори, я згадав про її появу і незалежно від змісту (його я не знав), я зажадав збори перервати; вибрати насамперед комісію до розслідування справи. Але «опозиція», бачучи свою більшість, спішила вибрати свій виділ, обурення проти такого «приєма», як брошура, не виявила і я тоді не сперечався (?) (добре не розібрав цього слова Є. Ч.) і вийшов. І думав, що мене — хоч і таким способом — принаймні Господь з Товариством розв'язав уже окончательно.

Але мої сторонники боролись, як могли, провалили Горбачевського на голову і вибрали хоч плохенько — при 3-ім голосуванні — мене. І почали умовляти, щоб я не зрікся, хоч через вакації зівстався, коли однаково не урядую і т. д. І от бачите — питання неясне. В тій гадці, що я покінчив уже і вийшов, зачав я брошуру — не так у відповідь брошурі, — бо на анонім-

* В тім К 7.000 ухвалених Виділом 15. мая 1902 за попередні роки.

** Рахуючи до загальних зборів 29. червня 1913 р.

ну, секретно видану брошуру трудно відповідати; (декотрі мої сочувствотелі знаходять, що я взагалі непотрібно згадав про неї на зборах, треба було ігнорувати, мовляв) — а хотів пояснити в тій записці свою діяльність в Товаристві, її мотиви і завдання, і причини виходу. Але коли мене намовили не зрікатися зараз, я мусів відложити. Гадка була така, що члени бущого виділу надрукують брошуру, де відповідать на ріжні ті закиди анонімної брошури, а я — загальну брошуру, вияснюючи свої завдання і мотиви діяльності. Але тепер все в розізді, і побачимо, що скаже осянь.

Я вернувся коло Успенія, люди почнуть зїздитись 1/IX с. ст. Переважно вони рвуться до дальшої боротьби, вважають теперішній провал епізодом, але я не певен того. Люди се хороші, вони не можуть боротися з противниками їх зброєю. А я, незалежно від висліду цієї боротьби, почуваю себе морально визволеним від усякого дальшого страждання на галицькім ґрунті. Та й взагалі думаю, що се — «нині одпущаєши». 25 літ я «організував», ставляв себе під усякі удари, своєю нервовою силою загладжував усякі вибої на дорозі. Досить, більше від мене ніхто не може жадати — та й нема тої нервової сили в мені. Сі 25 літ можна рахувати за 50 в інших, кращих обставинах.

Та годі. Вертаюся до річі. Питаєте, чи вважаю відповідною статтю в «Раді», і в яким дусі. Не маю заміру диктувати, або інспірувати, але, коли питаєте, то не буду таїтись і з гадкою. Дійсно, я думаю, «Раді» треба зазначити становище своє, чи російських українців. Жаль, що не зробили сього скорше — неприємне се було вражіння, коли вона передрукувала просто з «Діла», хоч звістка «Діла» уважною читачеві давала зрозуміти багато: трудно було, розуміється, ждати, щоб Лозинський, що сам належав до учасників компанії, став її освітлювати з Вашого становища. Але можна і тепер, виходячи від короткої (?) уже поданої звістки, дати статтю, передовицю — на підставі відомостей зібраних редакцією чи що. Радив би коротко. Згадати можна про боротьбу проти мене, яка почалася статтями проти ЛНВістника, від котрих «Рада» старалася опам'ятати, потім пішли анонімні статті з приводу «Нашої Політики», на котрі «Рада», здається не вважала можливим реагувати з огляду на самий характер сих виступів. Тепер боротьбу перенесено на практичний ґрунт і останній акт розігрався на Загальних Зборах. Не треба мене «особисто» брати в оборону, перед клеветами, котрими войовано при тім (коли вважаєте, що вони не можуть порушити моєї репутації, довіря і поважання до мене, мусите хіба тільки пятнувати як прояв морального здичіння в теперішній нездоровій політичній атмосфері Галичини), я думаю, що 15—20 літ тому навіть у галицьких народовців щось подібне було б неможливе (але мусите запротестувати проти переносування боротьби против противних гадок на ґрунт товариства такого важного, збудованого поколіннями з гал. і рос. України, ріжних партійних напрямів — дискредитувати його, ставити його результати на карту), для Вашої відомости: організував кампанію Народ. Комітет, К. Левицький, Романчук і инши лідери явилися особисто, секретар Народ. Комітету В. Бачинський вів цілу справу, і се тільки завдяки Нар. Комітету могли зробити своє діло «опозиціоністи» — Томашівський, Рудницький, Труш і Ко, котрим хотілося захопити Т-во в свої руки (навіть на голу перти Горбачевського в Празі), себто зігавити Т-во фактично без голови, аби тільки позбутися мене. Можна б згадати і се, що кінець кінцем се сповняється воля польських верховодів, Бобжинського і Ко, що кілька літ тому на своїм зїзді в Кракові постановили, що я являюся головною

перешкодою для «угоди». І отож я тепер бачу, се один ланцюг — і ріжні прикристи від поліції (австрійської С. Ч.), які я мав в останніх часах і проба викурити мене, і от ся компанія, щоб вибити мене з Т-ва а заразом — очевидно — і сприкрити мені так Галичину, щоб справді плюнуv на все і втік з неї без оглядки. От мої гадки. А в тім, як думаєте. Посилаю на Мардаровку, як Ви писали. Ми сі дні під вражінням Лесі! Ваш щирий М. Грушевський.*

Ч. 4.

На правах рукопису.

В СПРАВІ ЗМІНИ СТАТУТУ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

На загальних зборах Наукового Товариства імени Шевченка дня 29 червня 1913 року обібрано було новий Виділ Товариства й доручено йому скликати до кінця року надзвичайні збори з тим, щоб на них розглянути проект зміни теперішнього статуту Товариства, який доручено виробити новому Виділові. Вважаючи, що взагалі часта переміна статутів шкодливо одбивається на діяльності товариств, особливо наукових, вносячи певну дезорганізацію в роботу, одхилиючи увагу од чергових наукових занятів і направляючи її в бік агітації за тою або іншою формою статутових правил, ми, нижчепідписані члени Наукового Товариства імени Шевченка, які живуть у Росії, і в даному разі не бачимо жадної потреби в зміні статуту Товариства, вважаючи, що статут, ухвалений загальними зборами 29. VI. 1904 року і осягнутий після довгих змаганнів, при теперішніх обставинах дуже добре одповідав своєму призначенню, і власне живучи під цим статутом, Наукове Товариство досягло того стану в своєму розвиткові, який позволяв уважати його справді українською Академією Наук і дождити формального признання за ним цього високого титулу в найближчій будуччині.

Через те вважаємо постанову загальних зборів з 29-го червня 1913 р. що-до зміни статуту зовсім неоправданою дійсними інтересами Товариства, а особливо передчасне надання Виділові імперативного мандату що-до вироблення новго статуту в такому напрямі, щоб завести в йому пункти:

1) щорічного скликання загальних зборів, 2) позбавлення урядників Т-ва права бути вибірними до управи його і 3) установлення правила, щоб «члени товариства виконували свої права однаковим способом без огляду на кордон». Новий Виділ зрозумів доручення загальних зборів дуже широко, бо став на тому погляді, що й весь статут Товариства «вимагає, окрім означених вище обовязкових напрямів, основної ревізії в цілій своїй будові». Результатом сього погляду Виділа був проект статута, який ми дістали спершу як провізоричний, а потім як дефінитивний. Не вважаючи на деякі між обома проектами ріжниці, в цілому обидва вони дають яскравий образ того «нового курсу», що готовий запанувати в Товаристві. Зважаючи на це, мусимо виступити з деякими увагами, прийнятими одногослою по колективному обміркуванню згаданих проектів, що вийшли од Виділу На-

* Є. Чикаленко, *Щоденник*, Львів: «Червона Калина», 1931, стор. 387—390.

укового Товариства. Не зупиняючись на пропозиції провізоричного проекту — завести процентову норму для членів-чужинців, бо сам Виділ в останній редакції зрікається цієї «реформи», натомість звертаємо увагу всіх членів Товариства на такі новини в проєктованому статуті, що можуть вельми некорисно одбитися на розвою наукової діяльності в найстаршому огнищі української науки.

Насамперед § 20, який під претекстом рівноправности фактично має на увазі скасувати ту рівноправність для закордонних членів. В провізоричному проєкті це було поставлено просто і ясно: повновласти касуються і кожен член на загальних зборах виконує свої права тільки особисто. Тим часом закордонні члени, живучи в зовсім одмінних політичних умовах, мали досі одне безперечне право: брати участь у рішенні справ Товариства і виконувати свій контроль над його діяльністю — передаючи свій голос тим з місцевих членів, кого знали або кому взагалі найбільше довіряли. Не маючи підстави говорити щось принципіально проти урівноправнення всіх членів Товариства в правах голосу, ми мусимо зазначити, що таке передавання свого голосу відпоручникам не є якимсь особливим привилеем, але тільки наслідком спеціальних умовин життя в Росії. Адже ясно, що прибути на загальні збори з Петербурга або навіть з Одеси чи з Київа вимагає не тільки великої втрати коштів, часу і значних клопотів, але іноді буває просто неможливим з причин цілком незалежних од доброї волі члена Товариства. Думка, висловлена на ст. II-ій «Вступних уваг» провізоричного проекту статута, немов би то причини, які допускали в 1904 році льоту для закордонних членів «тепер зовсім нестійні», дуже помилкова: нам краще знати, наскільки перемінились умовини життя в Росії. Одже позбавлення нас права передавати свій голос, проєктоване спершу в § 20 нового статута, фактично позбавляло членів з Росії можливости взагалі брати участь у справах Товариства, що ледве чи можна признати справедливим, зважаючи на те, що Товариство імени Шевченка було засноване року 1873 за ініціативою й на кошти українців з Росії, реформоване на Наукове Товариство — знов за почином українців російських, небіжчиків Вол. Антоновича і Ол. Кониського, зважаючи нарешті на те, що реформоване року 1892 Наукове Товариство стало на ноги й досягло такого помітного розвитку при значній як духовній, так і матеріяльній допомозі українців з Росії. Ще менше підстав є думати, що таке позбавлення нас права голосу поведе до зближення України російської з Галичиною, яке безперечно мали на увазі ті незабутні діячі наші, котрі заснували Наукове Товариство, і яке здійснювалось досі в спільній роботі членів нашої розбитої державними кордонами народности — на науковому полі.

Очевидно, й сам Виділ у сьому переконався, бо в останній редакції його проекту відповідний параграф стилізовано вже инакше. «Члени всіх категорій виконують свої права особисто... . Одначе *позальвівські* члени... мають право голосувати на загальних зборах через повновластників, уділивши їм письменно повновласть, підписану власноручно *при двох свідках* (!) і письменно ж повідомивши про це Виділ найпізніше п'ять днів перед зборами». Не кажучи вже про образливе для членів Наук. Товариства і на практиці неможливе вимагання якогось посвідчення підписів і не обстоюючи за свій «привилей», бо в тому привилея не бачимо, мусимо завважити, що таке надмірне розширення повновластей odkриває просто небезпечні перспективи перед Товариством. Позбавлення закордонних членів права давати повновласти мотивувалося завжди ненормальністю самого інститута повновластей та бажанням, щоб закордонні члени тісніше стали до Товари-

ства, беручи участь у загальних зборах особисто. Мативувати так що-до двох десятків членів і разом заводити ненормальність що-до величезної більшості членів значить, очевидно довести справу повновластей до абсурду, або віддати Товариство на розпорядження меншості — з самих львівських членів. Це вже справді було б небезпечно для Товариства і вводило б ненормальності в його життя, як норму, а не як виняток, і ми певні, що такий експеримент дуже тяжко одіб'ється на справах Товариства, зменшивши інтерес до його серед позальвівських членів. Отже краще лишитися при старому статуті, ніж виставляти Наукове Товариство на такі небезпечні спроби.

Другою небезпечною для Наукового Товариства новиною вважаємо розмежування наукового й адміністративно-господарського керівництва в Товаристві. Новий статут задля цього заводить поруч з Виділом ще й особливий орган — Наукову Раду, мотивуючи це потребою утворити зв'язок між секціями, надати цілість науковій роботі Товариства й зняти з виділу функції наукового характеру. Що до першого мотиву, то він сам собою одпадає, бо і старий статут (§ 24) надає секціям право та можливість спільної роботи й спільного порозуміння в напрямі одноцільності. З другого боку, поділ адміністративних і наукових функцій, які просто важко буває одрізнити в дійсно одноцільній роботі Товариства, безперечно матиме шкідливі наслідки і як-раз для наукової діяльності, ускладняючи бюрократичний механізм і ставлячи плани наукової роботи, вироблені компетентними в справі особами, в залежність од людей можливо й мало компетентних (див. §§ 30, 31, 32). Певна річ, що така бюрократизація Наукового Товариства не сприятиме науковій роботі, бо вже самою можливістю повсякчасних конфліктів між двома урядами позбавлятиме учених діячів потрібного супокою. Це в тому разі, коли Рада й Виділ складатимуться з ріжних людей. Але проект (див. «Мотиви», стр. III) не забороняє членам Ради засідати одночасно й у Виділі, — отже в цьому разі яка потреба творити ще одну урядову інституцію в Товаристві, яка, можливо, складатиметься з тих самих людей? І що нового ця інституція зможе дати Товариству, перемінивши лиш свою назву?... До того ж треба зазначити, що повний уряд не приведено навіть у систему з усім механізмом Товариства. Так, вибирають Раду Наукову і збори, тим часом непорозуміння між Радою й Виділом (§ 40 і 53) рішають Загальні збори, себто інституція, яка на склад Ради не має жадного впливу, яка позбавлена для неї наукового авторитету й од якої Рада цілком незалежна. Вже одно це одкриває безмежне поле для всяких конфліктів, і новий статут не дає змоги нічим запобігти, ні тим більше їх гідно розв'язати. Нарешті подвійна організація уряду в Товаристві вимагатиме, натурально, й подвійних видатків на урядування, отже із фінансового боку має мотиви проти себе. Що ж до проектованого Наукового Збору, то проект у даному разі власне нічого не заводить, лиш поширює § 28 теперішнього статуту; коли виключити обрання на Зборі непотрібної Ради, то згаданого параграфу й тепер цілком досить, щоб урядити збори «на зразок подібних зборів в академіях наук», як мотивує проект. Отже знов нема для чого ламати теперішній статут.

Загальні збори 29 червня с. р., а за ними й автори проекту статута заводять вибори Ради на рік, замість на два роки, як було досі. Так само й щорічні загальні збори. Ми не маємо нічого принципіально проти щорічних загальних зборів, хоч і не бачимо в такому частому скликанні їх справжньої потреби. Натомість вибрати на кожен рік нового Виділу ми вважаємо

просто шкодлигим для інтересів наукової роботи в Товаристві. Досвід показує, що в науковій роботі такої солідної інституції виробляються плани, переведення яких часто виходить по-за межі одного року, повстають певні традиції праці, які міняли що-року не дуже зручно в інтересах інтенсивності. Заведення що-річних зборів і виборів вибавитиме з необхідного спокою діячів Товариства, змушених думати не стільки за наукову роботу, скільки за агітацію до майбутніх виборів. Недурно львівська «Просвіта», не будучи навіть чисто науковою інституцією, все таки дізнала незручності од частоті переміни уряду й звязаного з цим курсу діяльності й переробила свій статут власне в тому напрямку, щоб розширити терміни урядування свого Виділу. Проект статуту з цього погляду робить крок назад.

Мало перекоонує нас і потреба зміни й § 19 — про те, що члени, які займають платні посади в Товаристві, не можуть бути членами Виділу та проєктованої Ради. Адже служба академічна, наукова, не може бути прирівнена до урядової (чиновницької) служби взагалі. Урядники Товариства, що засідають у Виділі (або в Раді — по новому статуту), це також учені; яким доручена та або инша частина урядування, тим більше, що сам проект нового статуту признає «ремуперацію» членам Виділу. Прикладом може бути хоча б Петербургська Академія Наук: голова 2-го Одділу Академії Ол. Шахматов є членом Правління Академії (геср. = Ради по новому статуту і Виділа — по старому), одночасно він є й директором бібліотеки Академії; ак. Залеман разом є й директором Азіатського музею та його бібліотеки. Те саме можна сказати й про цілий ряд інших академіків.

Не зайвим буде додати ще, що по новому статуту (§ 26) спеціалісти тільки пропонують членів у секції, а іменує вже (§ 31) Рада. Отже про наукову кваліфікацію філологів, наприклад, рішатимуть натуралісти, медики, математики. Розуміється, такий порядок не може вважатися відповідаючим строгу науковим вимогам.

Прихильники нового статуту висловлюють бажання піднести Наукове Товариство на височінь Академії Наук. Ми цілком поділяємо це бажання, але думаємо, що наближення не статутами може бути осягнене й не регламентами, а інтенсивним ростом наукової роботи в Товаристві і тільки ним самим. І ми з тривогою дивимось на той шлях, що прокладає вже Товариству своїми проєктами нинішній Виділ, кидаючись між націоналістичними витівками, бажанням зробити з всеукраїнського огнища науки — львівське галицьке, а то й львівське товариство і бюрократичними перешкодами для справді наукової роботи. І от поки про наближення до академії ще сами тільки розмови йдуть, а реальний наслідок нового курсу вже себе показав, виявившись у резігнації голови Товариства професора М. Грушевського. Яку втрату понесло Товариство з виходом проф. Грушевського, це навіть і в приближенню не можна ще збагнути: близька будуччина покаже це найяснішим і переконуючим способом. Видко, глибоко ненормальні запанували в Товаристві обставини, коли мусила його покинути людина, котра найбільше спричинилась до його розвитку, яка зробила його справжнім огнищем наукової роботи на всім просторі української землі й придбала йому високу репутацію в очах усього вченого світу. Було б злочинством, знаючи це, пасивно стояти перед тією будуччиною, яку одкривають перед огнищем нашої науки ті, хто таку атмосферу витворив і підтримує її на шкоду і всеукраїнської культури, і всього нашого національного розвою. І ми, нижчепідписані, оцим листом звертаємось до членів Наукового Товариства ім. Шевченка й закликаємо їх — здержатися від непотрібних за

даних обставин перемін, і зіставшись при теперішньому статуті, не виставляти усім нам дорогої інституції на небезпечні експерименти й привернути діячам Товариства змогу спокійно працювати для української науки.

Катерина Антоновичева, Микола Біляшевський, Микола Василенко, Дмитро Дорошенко, Сергій Єфремов, Орест Левицький, Володимир Леонтович, Юлія Леонтовичева, Констянтин Михальчук, Володимир Перети, Олександр Русов, Василь Цимбал, Олександр Черняхівський, Євген Чикаленко, Ілля Шраг.

У Києві,

5/18 XII. 1913.

Друк В. П. Бондаренка та П. Ф. Гніздовського.